

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ «ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ВІЙСЬКОВОГО ВИХОВАННЯ» ЯК ВИБІРКОВОЇ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF TEACHING "THEORY AND METHODS OF MILITARY EDUCATION" AS A SELECTIVE EDUCATIONAL COMPONENT OF THE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROGRAM

Стаття присвячена обґрунтуванню значення навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» як вибіркової освітньої компоненти для реалізації мети освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері».

Автор звертає увагу, що завданням навчальної дисципліни є продукування для ад'юнктів системних знань про особливості організації виховної роботи у вищому військовому навчальному закладі, особливості виховання майбутніх офіцерів-прикордонників та шляхи його вдосконалення, розвиток умінь використовувати традиційні й інноваційні методи виховання військовослужбовців; розвиток умінь реалізовувати в освітньому процесі вищої військової школи елементи виховних педагогічних технологій, оцінювати вихованість курсантів.

Методами навчання «Теорії і методики військового виховання» є такі: лекції (з використанням проблемного навчання і візуалізації); практичні заняття (з використанням моделювання, тренінгів, майстер-класів, практикумів), семінарські заняття (з використанням проблемної дискусії, мозкового штурму, круглого столу та фіксованих виступів); самостійна робота (розробка рефератів та розширених конспектів відповідно до питань, визначених у темах, індивідуальні завдання). Виокремлено низку програмних / фахових компетентностей, формуванню яких сприяє вивчення ад'юнктами «Теорії і методики військового виховання».

Для обґрунтування значення навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» як вибіркової освітньої компоненти для реалізації мети освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері» автор звертається до програми навчальної дисципліни, яка містить п'ять тем. Надано характеристику їхнього змісту.

Автор доходить висновку, що теорія озброює здобувачів вищої освіти могутнім арсеналом пізнання, виступає в сучасних умовах як найбільш ефективний інтелектуальний інструмент урегулювання суперечностей, що постійно виникають у практичній діяльності. Долаючи їх, теорія розвивається і стає здатною до вирішення більш складних проблем. Методика являє собою шлях від теорії до практики. Це вимагає від науково-педагогічного складу статті більш практичними у своїй діяльності. Під час вивчення ад'юнктами методів та прийомів виховання принциповою є позиція не лише декларування цих методів та прийомів, а демонстрація їх в обов'язковому порядку. Тоді буде мати місце усвідомлення їхньої значущості, практичної необхідності.

Ключові слова: ад'юнкти, навчальна дисципліна, зміст військового виховання, методи

виховання, освітній простір, вихованість прикордонників, військовий педагог, освітні науки у прикордонній сфері.

The article is devoted to substantiating the importance of the discipline "Theory and methods of military education" as a selective educational component for the realization of the purpose of the educational and scientific program "Educational sciences in the border area".

The author draws attention to the fact that the task of the discipline is to provide adjuncts with a holistic system of knowledge about the peculiarities of the organization of educational work in a higher military educational institution, features of education of future border guards and ways to improve it, development of skills to use traditional and innovative methods of education of servicemen; development of skills to apply in the educational process of higher military school elements of educational pedagogical technologies, to evaluate the education of cadets. Teaching methods "Theories and methods of military education" are as follows: lectures (using problem-based learning and visualization); practical classes (using modeling, trainings, master classes, workshops), seminars (using problem discussion, brainstorming, roundtable and fixed speeches); independent work (development of abstracts and extended abstracts in accordance with the issues identified in the topics, individual tasks). A number of program (professional) competencies have been singled out, the formation of which is facilitated by the study of adjuncts "Theories and methods of military education".

To substantiate the importance of the discipline "Theory and Methods of Military Education" as a selective educational component to achieve the goal of the educational-scientific program "Educational Sciences in the Border Sphere", the author turns to the program of the discipline, which contains five topics. The characteristic of their maintenance is given.

The author concludes that the theory equips higher education students with a powerful tool of knowledge, acting in modern conditions as the most effective intellectual tool for resolving contradictions that constantly arise in practice. Overcoming them, the theory develops and becomes capable of resolving deeper contradictions. Methodology is a path from theory to practice. This requires the scientific and pedagogical staff to become more practical in their activities. When studying methods and techniques of education with adjuncts, it is important not only to declare them, but also to demonstrate them.

Key words: adjuncts, academic discipline, content of military education, methods of education, educational space, education of border guards, military teacher, educational sciences in border area.

УДК 37.035.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/39.40>

Мірошніченко В.І.,

докт. пед. наук, професор,
начальник кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді. Метою освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері» є підго-

товка фахівця ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», формування у здобувача ступеня доктора філософії

компетентностей, необхідних для здійснення науково-дослідницької діяльності, викладацької роботи у прикордонній сфері, аналітичної роботи, наукового консультування в галузі освіти, педагогіки. Реалізація мети цієї програми можлива шляхом реалізації обов'язкових / загальнонаукових, фахових та вибіркового освітніх компонент.

Однією з вибіркового освітніх компонент є «Теорія і методика військового виховання». Мету навчальної дисципліни становить продукування ад'юнктам системних педагогічних знань, умінь і навичок із теорії і методики виховання військовослужбовців, які необхідні у професійній діяльності офіцера зі ступенем вищої освіти доктора філософії; розвиток в офіцерів ад'юнктури здатності успішно застосовувати набуті знання й уміння в повсякденній та професійній практиці під час розв'язання педагогічних проблем, пов'язаних із вихованням військовослужбовців; розвиток в офіцерів ад'юнктури здатності до самоосвіти та самовиховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних, зокрема й наукових, джерел дає можливість констатувати значну увагу науковців до проблеми виховання військовослужбовців. Важливими для нашого дослідження є праці таких вітчизняних педагогів, як: Л. Романишина, О. Сухомлинська, Г. Шевченко, Г. Яворська, В. Ягупов. Проблематику виховання військовослужбовців, зокрема офіцерів-прикордонників, досліджували А. Галімов, І. Грязнов, Д. Іщенко, О. Ставицький. Особливий інтерес становлять праці, у яких розкриваються окремі аспекти проблеми військового виховання, зокрема дослідження А. Галімова та Д. Іщенка (виховання прикордонників у процесі навчання), І. Грязнова (моральне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників), А. Левицької (патріотичне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників), А. Мельнікова (фізичне виховання прикордонників), О. Ставицького (професійне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в зазначених вище й інших наукових дослідженнях, мають велику цінність для вирішення проблеми військового виховання. Але у згаданих та інших дослідженнях у прямій постановці не порушувались питання щодо ролі навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» в освітньому процесі вищого військового навчального закладу для здобувачів за третім / освітньо-науковим рівнем вищої освіти.

Мета статті – обґрунтування організаційних аспектів викладання навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» як вибіркової освітньої компоненти для реалізації мети освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері».

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що ад'юнкт – це особа, зарахована до вищого військового навчального закладу / вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання для здобуття ступеня доктора філософії [1]. Водночас у «Положенні про вищі військові навчальні заклади» визначено, що особи офіцерського складу, які навчаються в ад'юнктурі навчального закладу для здобуття ступеня доктора філософії, мають статус «ад'юнкт» [2].

Методами навчання «Теорії і методики військового виховання» є такі: лекції (з використанням проблемного навчання і візуалізації); практичні заняття (з використанням моделювання, тренінгів, майстер-класів, практикумів), семінарські заняття (з використанням проблемної дискусії, мозкового штурму, круглого столу та фіксованих виступів, бліц-опитувань); самостійна робота (розроблення рефератів та конспектування головної думки відповідно до змісту визначених тем, індивідуальні експрес-завдання).

Вивчення «Теорії і методики військового виховання» забезпечує формування в ад'юнктів таких програмних / фахових компетентностей, як:

- здатність до діагностування педагогічних явищ, до розпізнавання ознак конфлікту в освітньому середовищі, навички організації психологічної взаємодії його учасників для утримання суперечності в руслі продуктивного вирішення;
- здатність оцінювати ефективність освітніх виховних систем минулих поколінь, використовувати ретроспективний досвід виховної спадщини в сучасній військово-педагогічній практиці;
- володіння теоретичними основами здійснення організації управління виховними процесами у вищому військово-навчальному закладі;
- здатність проводити моніторингову процедуру вивчення педагогічних явищ і процесів, поведінки педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти;
- уміння застосовувати, реалізовувати процедуру моніторингу, оцінки ефективності сучасних інноваційних виховних технологій та засобів виховання; здійснювати діагностику процесів, ситуацій та проблемних аспектів оперативно-службової діяльності;
- здатність креативно підходити до застосування новітніх та традиційних форм, методів і засобів виховання, розроблення інноваційних виховних технологій, засобів, щоб забезпечити ефективність виховного процесу у вищому військово-навчальному закладі;
- уміння демонструвати педагогічну культуру, етичну поведінку викладача. Визначати, розподіляти та вирішувати завдання, що стосуються наукової діяльності, та проблеми в галузі військової педагогіки, виховання військовослужбовців;
- уміння раціонально планувати виховну діяльність, визначати її завдання, створювати опти-

мальні умови для діяльності; реалізувати можливості самовиховання.

Нами взято до уваги наукову позицію В. Ягупова, що «поняття військового виховання можна визначити як процес цілеспрямованого, систематичного, організованого і планомірного впливу на свідомість, підсвідомість, пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери особистості військовослужбовця з метою формування в нього наукового світогляду, високих моральних, громадських і військово-професійних якостей для забезпечення всебічного і гармонійного розвитку його особистості й ефективного виконання ним службових обов'язків в умовах мирного і воєнного часу» [3, с. 18].

Також учений слушно наголошує: «Теорія військового виховання виконує дві основні функції: теоретико-пізнавальну і нормативно-практичну. Перша функція засвідчує, що теорія військового виховання є галуззю військово-педагогічної науки, яка досліджує теоретичні проблеми організації та проведення виховної роботи серед військовослужбовців, відтворює основні закони і закономірності виховання військовослужбовців, обґрунтовує цілі, ідеали, зміст військового виховання, надає вихователям теоретичні знання щодо сучасної технології виховання військовослужбовців у конкретних навчально-виховних системах, надає цьому процесу державно-патріотичного і військово-професійного характеру. Нормативно-практична функція спрямована на озброєння вихователів конкретними теоретичними і практичними знаннями, уміннями, навичками, методиками щодо організації та проведення виховних заходів. Не маючи теоретичних знань про процес виховання військовослужбовців, не володіючи практичними методами і формами проведення цього процесу, жоден вихователь не зможе успішно розв'язувати виховні завдання» [3, с. 129].

Для обґрунтування організаційних аспектів викладання навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» як вибіркової освітньої компоненти для реалізації мети освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері» ми звернулися до програми навчальної дисципліни. Програма містить п'ять тем. Охарактеризуємо їхній зміст.

Тема 1. «Військове виховання як історико-педагогічне явище». Ад'юнкти поглиблюють знання, отримані під час навчання на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти щодо поняття виховання як суспільно-історичного й історико-педагогічного явища. Детально вивчається ретроспективний аспект військового виховання, а саме: військове виховання у Стародавньому світі; військове виховання в Середньовіччі; військове виховання в новій історії; військове виховання за часів Київської Русі; військове виховання за часів Козацьчини; військове виховання у збройних формуван-

нях першої половини ХХ ст.; досвід військового виховання в історії людства; основи військового виховання в Україні. Оскільки особливістю освітньо-наукової програми є підготовка фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії з освітніх, педагогічних наук у прикордонній сфері з урахуванням практичної підготовки в органах та підрозділах охорони державного кордону, значний інтерес становить історія становлення та розвитку саме військового виховання у прикордонній сфері. Тому цьому аспекту приділяється велика увага.

Тема 2. «Теоретичні основи військового виховання». Вивчаються: теоретико-методологічні основи військового виховання; методологічні проблеми військового виховання; закономірності виховання військовослужбовців; мета й ідеал виховання військовослужбовців; процес виховання в Державній прикордонній службі України; модель процесу виховання прикордонників і характеристика її складових частин; принципи виховання військовослужбовців; зміст виховання військовослужбовців як педагогічна проблема. З урахуванням вибіркової «Теорії і методики військового виховання» імовірним є те, що ад'юнкт вибере цю навчальну дисципліну, якщо тема його дисертаційного дослідження стосується одного з напрямів військового виховання окремої категорії прикордонників. Тому детально вивчаються основні напрями військового виховання (національне, патріотичне, фізичне, правове, професійне тощо).

Тема 3. «Методичні основи військового виховання» – детально розкрито поняття методів виховання військовослужбовців та їх класифікацію; методики застосування основних методів виховання військовослужбовців. Поглиблюються знання ад'юнктів про особистість як предмет дослідження психолого-педагогічної науки, закономірності та рушійні сили розвитку особистості; основні зарубіжні теорії особистості; виховання як провідний чинник формування особистості. Вивчається особистість військовослужбовця як вихованця; роль військової діяльності та спілкування в розвитку особистості військовослужбовця. Військове виховання є дотичним до всіх сфер особистості воїна: інтелектуальної, емоційно-почуттєвої, вольової, мотиваційної, фізичної, психофізіологічної тощо. Тому процес формування особистості прикордонника супроводжується різними видами виховних впливів, як системними, так і ситуативними, що спрямовані як на конкретного військовослужбовця, так на військовий колектив загалом.

Тема 4. «Військове середовище». Передбачає поєднання процесу поглиблення раніше отриманих знань і удосконаленням умінь із процесом отримання нових знань та набуття умінь. Характеризуються й аналізуються поняття «самовиховання військовослужбовців», «методи самовиховання військовослужбовців», «військове

середовище». Акцентується увага на виховних функціях військового середовища. Сучасне освітнє середовище вищого військового навчального закладу сприяє передумовам для розвитку теорії та методики виховання. Військове виховання є прикладною галуззю педагогіки як науки. Теорія і методика військового виховання водночас є галуззю військово-педагогічної науки і навчальною дисципліною, зміст якої містить вияв діалектичного взаємозв'язку теорії та практики виховання військовослужбовців, зокрема прикордонників. Окремі заняття з теми присвячені нормативним основам виховної роботи (практичне заняття) та морально-психологічному забезпеченню військового виховання (семінарське заняття). Ад'юнкти отримують знання щодо нормативно-правового врегулювання виховної діяльності у Збройних силах України та в Державній прикордонній службі України. Звертається увага на досвід морально-психологічного забезпечення військовослужбовців різних структур, зокрема прикордонного відомства, на сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід морально-психологічного забезпечення військового виховання в різних силових структурах; психологічний аспект питання.

Тема 5. «Дослідження проблем військового виховання». Розкрито технологію та процедуру досліджень проблем військового виховання. Ад'юнкти вивчають методологічні проблеми дослідження в галузі військового виховання. Деталізуються методи дослідження проблем військового виховання: спостереження, експеримент, метод запитань, тестування тощо. Розглядається поняття вихованості як результату військового виховання, діагностики та корекції вихованості прикордонників. За структурно-логічною схемою освітньої програми «Теорія і методика військового виховання» вивчається у третьому семестрі навчання, тобто коли ад'юнкти засвоїли значну частину загальнообов'язкових та фахових освітніх компонент, коли вони вже частково розпочинають реалізацію дослідницької складової частини програми. Тому є можливість переконатися у практичному значенні матеріалу.

Теорія озброює здобувачів вищої освіти рядком пізнання, виступає в сучасних умовах як ефективний інтелектуальний інструмент вирішення проблем, що постійно виникають у практичній діяльності. Долаючи їх, теорія розвивається і стає здатною до вирішення більш глибоких проблем. Методика являє собою шлях від теорії до практики. Це вимагає від науково-педагогічного середовища спрямування діяльності у практичну площину. Під час вивчення з ад'юнктами методів та прийомів виховання принциповою є позиція не лише декларування цих методів та прийомів, а демонстрації їх в обов'язковому порядку. Тоді буде

мати місце усвідомлення їхньої значущості, практичної необхідності.

Результати аналізу науково-педагогічної літератури, а також досвід практичної діяльності переконують у необхідності поєднання різноманітних форм організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти під час вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання». Оскільки навчальні групи ад'юнктів не є численними, то перевагу варто віддавати індивідуальним формам викладання. Це одна з особливостей викладання в ад'юнктурі. Урахування андрагогічного підходу є другою особливістю. Також змістове наповнення навчальної дисципліни впливає на можливість реалізації академічної мобільності здобувачів вищої освіти.

У сучасному освітньому просторі поширена думка, що методика раз і назавжди «створити» неможливо і вивчити неможливо. Вона потребує постійної творчості. Успіх сьогодні не гарантує успіху на завтра, оскільки завтра – нове випробування. Однак свідченням високого рівня методичної майстерності військового педагога є ситуація, що передбачає виникнення його власної оригінальної методики, коли ця власна методика містить щоразу суто ті прийоми, яких потребує конкретна виховна ситуація оперативно-службової діяльності. Такого педагога-вихователя можна вважати творцем методики, а не лише її споживачем; кожен учинок такого педагога-вихователя впливає із глибокого усвідомлення ідеї військового виховання.

Висновки. Отже, у підсумку доходимо висновку про велике значення навчальної дисципліни «Теорія і методика військового виховання» як вибіркової освітньої компоненти для реалізації мети освітньо-наукової програми «Освітні науки у прикордонній сфері». Оскільки мета та зміст військового виховання завжди визначаються соціальними потребами суспільства, то на кожному етапі суспільного розвитку вони мають свої особливості, які необхідно враховувати педагогам, як теоретикам, так і практикам. Перспективою подальших наукових пошуків є дослідження основних напрямів військового виховання, принципів військового виховання, а також вивчення методів самовиховання військовослужбовців-прикордонників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № № 37–38. Ст. 2004. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади : постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-n#Text>.
3. Ягупов В. Військове виховання: історія, теорія та методика : навчальний посібник. Київ : Graphic & Design, 2002. 560 с.